

Wojciech Górecki (Polsko)

Historik, novinář, reportér, analytik specializující se na problematiku severního a jižního Kavkazu. Publikoval mimo jiné v týdeníku Razem, v Gazetě Wyborczé, Wprost, Rzeczpospolite či Tygodniku Powszechnym. V letech 2002–2007 zastával funkci prvního tajemníka a posléze poradce na Velvyslanectví Polské republiky v Baku. Byl členem expertního týmu při EU, který šetřil okolnosti války v Gruzii v roce 2008. V letech 2014–2015 byl členem představenstva Nadace mezinárodní solidarity. Pracuje ve Středisku východních studií. V roce 2011 byl finalistou Ceny Ryszarda Kapuścińskiego a byl nominován na literární cenu Nike. V roce 2013 obdržel Cenu Beaty Pawlak. Je autorem řady knih a analytických publikací (*Planeta Kaukaz* (Planeta Kavkaz), *Toast za przodków* (Přípitek na předky), *Abchazja* (Abcházie)) a scénáře k dokumentárnímu filmu *Boskość J. W. Stalina w świetle najnowszych badań* (Božství J. V. Stalina ve světle nejnovějších výzkumů) věnovanému hledání identity postsovětské Gruzie.

přeložila Barbora Gregorová

Bašta

Na letišti ve Varšavě si Aleksandr našel velkou mapu Evropy. Koupil ji, aniž by si ji prohlédl – spěchal totiž k odbavení a chtěl utratit poslední zloté. Teprve v Tbilisi si všiml, že kontinent končí u Černého moře. Celá Gruzie tam chyběla – nebylo tam ani pobřeží, nemluvě o hlavním městě a zbytku země.

Ukrajina končila u Charkova. Rusko uřízli těsně za Moskvou. Mapa skončila v jeho deskách s raritami, společně s ruským rasistickým letákem a anglicky psanou brožurkou propagující bláznivou sektu.

Kdo jsou Gruzínci?

Ve starověku byli součástí Blízkého východu. Vědci v pradávných gruzínských písních objevili jména bohů Urartu a jednotlivá chetitská slova.

Předpokládá se, že existovaly dva starobylé gruzínské státy – Kolchida a Ibérie. První se nacházel na území dnešní západní Gruzie. V šestém století před naším letopočtem na černomořském pobřeží Kolchidy vyrostly řecké osady, přelom tisíciletí přinesl nadvládu Říma a následná století byzantskou vládu. Ibérie, nacházející se ve východní Gruzii, podléhala perskému vlivu, jakmile však tento vliv začal slábnout, iberští vládci se osamostatňovali. Po nějakém čase Ibérie převzala název Kartli a celá země – Sakartvelo, země Kartlinců.

Podle tradice gruzínští Židé putovali se svým rabínem Eliášem do Jeruzaléma a byli svědky umučení Krista. Od jednoho z vojáků koupil Eliáš roucho, které měl Spasitel během mučení na sobě, a vzal ho s sebou do své země, do hlavního města Mccheta, kde ho daroval své sestře Sidonii. Ta si látku přitiskla k hrudi a v silném rozrušení vypustila duši. Pochovali ji společně s rouchem, poněvadž žádná síla ho neuměla vytrhnout z objetí nebožky. Na tom místě vyrostl

mohutný cedr a o několik století později zde postavili svatyni Sveticchoveli. Sidonie se stala první svatou Gruzínské církve.

Krátce poté do země dorazili první misionáři, mezi nimiž byli nejspíš apoštolové Šimon a Ondřej, a také Matouš a Bartoloměj.

Kartli přijala křesťanství roku 337 z rukou svaté Nino. Ta pocházela z Kapadocie a mládí prý strávila ve Svaté zemi. Tam se dozvěděla o existenci Gruzie: „Tehdy jsem se k Pánu Bohu pomodlila a královně své jsem za vyprávění její poděkovala. Poté jsem se jí znovu otázala: „Kde onen kraj severní leží a kde roucho Pána našeho spočívá?“ A ona mi odpověděla: „Kraj onen severní s horami arménskými hraničí, kraj pohanský to jesti, Řekům a Médům poddaný.““ Podle legendy Obrácení Kartli se tam vydala a učinila mnoho zázraků.

Gruzínský kříž, kříž svaté Nino, má svěšená ramena, podobně jako lidské ruce, znavené tíhou starostí. Je omotaný provázkem z copu světice.

V pátém století král Vachtang zvaný Gorgasali neboli Vlčí hlava, přestěhoval hlavní město Ibérie-Kartli ze Mcchety do Tbilisi. Krátce poté na zemi opět zaútočili Peršané, po nich přišli Chazaři a Řekové z Byzance, kteří v sedmém století město zpustošili a vyvraždili všechny obyvatele.

Po Řecích tam vládli Arabové. Založili Tbiliský emirát, který existoval tři sta let.

Někdejší Kolchida byla nadále v područí Byzance. Nezávislost si vybojovala ke konci desátého století.

Gruzínské kmeny spojovala církev a také jazyk, který byl od pátého století zapisován vlastní abecedou.

Zlatý věk Gruzie přišel za vlády velkých panovníků z dynastie Bagrationů: Davida IV. Agmašenebeliho (Budovatele či Stavitele, 1089–1125), jeho syna Dimitrije I., vnuka Jiřího III., a především jeho pravnučky, krásné a moudré královny Tamar (1184–1213). Hranice sjednoceného království sahaly daleko na jih i na východ. Na západě vniklo Trapezuntské císařství, závislé na Gruzii, v němž se ukrývali řečtí velmožové vyhnaní z Konstantinopolu křížáky. Na severu Gruzii ohraničoval Kavkaz.

Rozvoj probíhal ve všech životních oblastech. Vzkvétalo řemeslo i zemědělství, na úhorech se zakládaly sady a zahrady, budovaly se zavlažovací kanály. Stavěly se svatyně i hrady, byly vytyčovány silnice, přes řeky se stavěly mosty. V karavanserájích se zastavovali kupci ze všech světových stran. Kronikář zaznamenal, že sedláci si byli rovni se šlechtici, šlechtici s knížaty a knížata s králi. V kláštorech Gelati, Šio Mgvime a Ikalto fungovaly proslulé akademie, v nichž se vzdělávali teologové, filozofové, matematici a hudebníci. (...)

Zlatý věk trval něco málo přes sto let. Poté nastal úpadek, z něhož se Gruzie již nevzpamatovala. Vyprávění o starověkém rozkvětu země, o jeho někdejší slávě, se tedy vztahují k událostem starším osm set let!

V roce 1221 Gruzii napadli Mongolové, roku 1225 – armáda Chórezmu a po roce 1231 opět Mongolové. Každý nájezd znamenal vypálená města, vesnice srovnané se zemí, zničená obdělávaná pole a zavlažovací kanály, zabití či zajatí obyvatele. Po krátké pauze v polovině

čtrnáctého století přišel zásadní úder od Tamerlána. Země byla zničená. Počet obyvatel se snížil z pěti milionů na osm set tisíc. Zavládl hlad. Teprve ve dvacátém století úroda dosáhla úrovně z dob královny Tamar.

Další panovníci nebyli schopní udržet zemi na uzdě. Jednotlivé provincie se osamostatňovaly a začínaly vést vlastní politiku. V Gruzii nastalo období rozpadu státu. Oddělila se tři království: Kartli s hlavním městem Tbilisi, Kachetie (na východ od Kartli) a Imeretie (na západě, na území někdejší Kolchidy). Na všechny tři trůny zasedla knížata z dynastie Bagrationů. Vznikla také další řada nezávislých knížectví: Gurie, Megrelie, Samcche-Saatabago (pozdější pašalik Achalciche) či Svanetie. Vlastní cestou se vydala Abcházie. Od svrchované vlády se osamostatnily magnátské latifundie, kterým se říkalo satavado. Z oněch dob, z tohoto rozdrobení, z nenasytných ambicí velmožů: eristavů, mtavarů či tavadů, z přesvědčení, že každý člověk šlechtického stavu má stejná práva, je-li bohatý, anebo chudý, pochází nezvykle vysoký počet šlechticky urozených, kteří mnohdy nebyli o moc bohatší než rolníci. „Tato vesnička se od Kody téměř ničím neliší, je to její rodná sestra,“ popisuje Michał Andrzejkowicz-Butowt osadu, v níž se rozhodl přenocovat, když v polovině devatenáctého století putoval Kavkazem. „Stejný kostelík, stejné duchany a stejné jámy pro lidi. Pouze opodál se běhají dva pěkné domy v zahradách, jeden patří vikáři, ten druhý dědici vsi a zároveň i knězi; neboť nadělí-li vám v Gruzii osud několik obydlí, vzápětí k tomu dostanete i mitru.“

Dodnes se říká, že každý druhý Gruzínek je kníže.

Po několika dalších set let gruzínská království tu vznikala, jinde zanikala, tu se skláněla před mocí Persie či Turecka, tu jim příznivý vítr dovolil trochu si oddechnout. Přesto však Gruzie existovala: katolikos ze Mcchety nadále posvěcoval další vládce Kartli na krále všech Gruzínců – přestože jejich reálná moc nesahala daleko za okrajové čtvrti Tbilisi a časem se omezila na okolí metechinského sídla.

V osmnáctém století se o Kavkaz začalo zajímat Rusko. Gruzínští vládci na něj pohlíželi s nadějí, v Petrohradu viděli spojence. Za ochranu před muslimskými nepřáteli z jihu byli ochotni souhlasit s nastolením protektorátu, svěřit Rusům zahraniční politiku a vojenské záležitosti. Rusko však nepotřebovalo spojence, potřebovalo kolonii.

Předtím než Rusové pohltili Gruzii, ještě naposledy se stala kořistí Peršanů, kteří roku 1795 dobyli Tbilisi. Perský šáh, Agá Muhammad Chán, dal svým vojákům osm dní na znásilňování a rabování. Poté nechal navršit kopec. Z něj se díval, jak hoří město.

Posledním gruzínským králem byl Jiří XII. Bagrationi. Vládl dva roky. V prvním roce devatenáctého století Rusko připojilo Kartli a Kachetii, a o několik let později Imeretii. Což znamenalo konec samostatného státu. V devatenáctém století vznikly na území Gruzie dvě ruské gubernie: tbiliská a kutaiská. Ruská okupace se ukázala jako zhoubnější než okupace turecká či perská. Okupanti byli téhož vyznání – a ruské pravoslaví udělalo vše proto, aby si podřídlilo Gruzínskou církev. Mladí Gruzínci měli otevřené dveře na ruské školy a univerzity a s oblibou si vybírali kariéru v armádě (historik Mamuka Gogitidze spočítal, že do roku 1921 si tři sta z nich vysloužilo stupeň generála). (...)

Zabýváme-li se gruzínskou historií, nacházíme četná podobenství s dějinami jiných evropských zemí. Gruzie nebyla orientální despocií, královu moc omezovaly pravomoci

magnátů, šlechta se těšila svobodě.

Podporou státu byla autonomní církev. Důležitou roli měly ženy. Dvě z nich, svatá Nino a královna Tamar, se staly symboly státu, jeho duchovnosti a kultury. Gralewski, pronikavý znalec Kavkazu, si poznamenal: „Nepočítáme-li Armény, zakořeněnější v Malé Asii, pouze Gruzínci, jako jediní z kavkazských kmenů, dokázali vytvořit národ.“

Ke konci devatenáctého století v Gruzii tvořila plejáda pozitivistických spisovatelů. Rafael Eristavi, Ilja Čavčavadze, Akaki Cereteli, Važa Pšavela – ti všichni propagovali patriotismus v duchu „práce u základů“, bojovali za všeobecnou osvětu a hlásali ideu komunitního života. Působili tu také marxisté: umírnění, jako Noe Žordanija, či radikální, mezi nimiž hrál stále větší roli zjizvený mladík z Gori, nedostudovaný kněz, Soso Džugašvili. Pád carství nejvíce potěšil církev – již v březnu roku 1917 synod gruzínského duchovenstva vyhlásil obnovu autokefalie a liturgie v národním jazyce. V únoru roku 1918 vznikl Zakavkazský sněm, který sdružoval představitele Gruzie, Arménie a Ázerbájdžánu. V dubnu Sněm ustanovil Zakavkazskou demokratickou federativní republiku. Společný stát existoval pouhých pětatřicet dní. V posledním jednání Sněm pronesl: „Vzhledem k tomu, že se mezi národy, které tvoří Nezávislou zakavkazskou republiku, objevil zásadní názorový rozdíl v otázce války a míru, což znemožnilo existenci jedné usnesené vlády promlouvající ve jménu celého Zakavkazska, Sněm potvrzuje fakt rozpadu Zakavkazska a skládá mandát.“ V květnu Národní rada Gruzie jednohlasně odsouhlasí Akt nezávislosti a o dva dny později podobnou deklaraci přijmou Národní rady Arménie a Ázerbájdžánu.

Situace byla nestabilní. Zemí projížděly turecké, německé a anglické divize. V prosinci vypukla krátká pošetilá válka s Arménií; k ofenzivě se chystala Dobrovolnická armáda generála Děnikina. Bolševické Rusko nabídlo pomoc. Gruzie odmítla. Premiér Noe Žordanija prohlásil: „Naše cesta vede k Evropě, cesta Ruska – do Asie. Víím, že nepřátelé řeknou, že jsme stoupenci imperialismu. Proto musím důrazně prohlásit – dávám přednost imperialistům ze Západu před fanatiky z Východu.“

V únoru a březnu roku 1921 bolševická armáda obsadila Gruzii (Ázerbájdžán a Arménie ztratily svou nezávislost již v roce 1920). Tisíce kavkazských utečenců se dostaly na Západ. Byli mezi nimi premiéři, ministři či generálové, kteří kvůli emigraci přišli o práci. V exilu se snažili pokračovat v dosavadním životě: otevřeli si kanceláře, vydávali dekrety, udržovali diplomatickou korespondenci. Premiér Žordanija úřadoval v Paříži.

V Evropě se zrodil nápad zničit Sovětský svaz zevnitř, ve spolupráci s národy podrobenými Sověty. Spojkami měli být emigranti. Zanedlouho již mělo hnutí svůj název: prometheismus (pomník Promethea, jemuž Gruzínci říkají Amirani, bude odhalen v Tbilisi v listopadu 2007).

Očekávané povstání propuklo v Gruzii v srpnu 1924 – a rychle skončilo porážkou. Bolševici zavraždili čtyři tisíce lidí. V Muzeu sovětské okupace v Tbilisi jsou vystaveny památky po vůdci povstání, Kakucovi Čolokašvilim, který uprchl do zahraničí a nějakou dobu pobýval v Polsku. (...)

Mezitím se Gruzie učí žít v komunismu. Cestovatel Mieczysław Lepecki navštívil Tiflis – jak

stále „po rusku“ nazývali Tbilisi – na začátku třicátých let. „Když jsem porovnal tifliskou ulici s ulicí v Moskvě nebo Kyjevě, byl jsem udiven obrovským rozdílem,“ psal. „Tady na Kavkaze, i přes hospodářský útlak, chudobu a politické těžkosti, jsou lidé bezesporu veselejší, čínorodější a sebejistější. V moskevských ulicích spatříte jen zakaboněné tváře, smích tam vyzní podivně, ba dokonce mírně děsivě. V Tiflisu to vypadá zcela jinak. Všichni tu jsou tak nějak radostnější, laskavější a méně sklíčení. Ženy tu chodí pěkně oblekané, muži častěji oholeni. Nad čistou košilí se nikdo nepodiví. Rusové tvrdí, že Gruzie je Stalinovým oblíbencem, že je přecpaná svazovými půjčkami, že nikdy nezakusila hlad a řemeslníci to tam odjakživa měli snadné. Možná právě to je příčinou tohoto stavu, a možná je to způsobeno odlišným, horkokrevným temperamentem.“

Lepecki si kladl otázku, zdali jsou Gruzínci spokojeni s komunismem. „Určité procento jistě ano,“ míní. „To jsou ti, kteří umí zaujmout správný postoj v administrativě a obecně na úřadech či v podnicích. Ti však stanovují menšinu. Co si myslí a jak se cítí vesničan, člen kolektivu, dělník, který si na stavbě silnice vydělá tři ruble za den, to nikdo netuší.“ A o kus dál: „Pokud se však vrátíme do předválečné doby, z pohledu národní svobody mají Gruzínci mnohem lepší postavení. Jejich jazyk je skutečně dominantní a úřední, literatura a kultura jsou omezené pouze v rámci režimu, školství mají gruzínské. V porovnání s obdobím ‚kavkazského místodržitelství‘ se tedy musí cítit lépe.“

Přesto ho sovětská realita překvapovala: „Jdeme do restaurace.

„Dal bych si zmrzlinu,“ povím číšníkovi a oťru si pot.

Soudruh číšník se na mě podívá překvapeně. „Cože?“ zeptá se.

„Zmrzlinu,“ zopakuji.

„Aha, zmrzlinu! Ne, občane, tu nemáme.“

„A co máte?“

„Vodu Bordžomi a kvas.“

„A k jídlu?“

„K jídlu, občane, nemáme nic.““

Příjemněji se však cítil mezi kšeftaři s valutami, kteří nabízeli nelegální transakce před obchody pro cizince:

„Šmelináři obvykle bývali nenápadní, nedbale oblečení muži s výrazem, jako by neuměli napočítat do tří. Neustále se pohybovali okolo Torgsinu, postávali v hloučku a povídali si. K nerozeznání připomínali varšavské veksláky v dobách devalvace.“

Otřesný dojem na něho udělaly navštívené kostely. Ve Mcchetě navštívil katedrálu Sveticchoveli:

„Hned u vchodu je vidět, že si katedrály nikdo neváží. Smetí, harampádí, počmárané zdi či prázdná vanoucí odevšad hovoří za vše. Před velkými dveřmi, v prostorném sále, našly svůj úkryt krávy a telata, děti pošpinily prahy, vítr sem nafoukal smetí a prach.“

Novinář Jan Stanisław Berson, který navštívil Gruzii v té samé době, nahlížel do minulosti s opatrnou nadějí: „Zbytky někdejší inteligence, ba dokonce aristokracie, pracují dnes bez újmy na svém skutečném přesvědčení ve vědecké či umělecké sféře a přechovávají poklady kulturní minulosti, již jsou pro mládež či ‚nové lidi‘ drahocenné.“ (Berson, který psal pod

pseudonymem Otmar, vyrůstal v Tbilisi; na podzim roku 1918 odjel do obnovovaného Polska). (...)

Bilance sovětské vlády: osmdesát tisíc Gruzínců zavražděno, čtyři sta tisíc deportováno, stovky tisíc vězněno. Katolikos Ambrosij, který byl zatčen hned na počátku dvacátých let a byl postavený před soud, v posledních slovech řekl: „Má duše patří Nejvyššímu a srdce – vlasti. Tělo je vaše. Udělte si s ním, co chcete.“

Tečkou za komunistickou státní mocí byla pacifikace demonstrantů, kteří se od podzimu 1988 shromažďovali před sídlem státních úřadů republiky a požadovali vystoupení Gruzie ze SSSR. Jednotka sovětského specnazu zaútočila k ránu 9. dubna roku 1989. Skrze clonu slzného plynu vojáci vstoupili do davu lidí a cestu si razili vojenskými botami. Zahynulo dvacet lidí. Tbilisi, které v dějinách již tolikrát čelilo nájezdům, které cizí armády vypalovaly a srovnávaly se zemí, bylo dobyto naposledy.

Sovětský svaz stále existoval, Gruzie však již žila vlastním životem. Na podzim roku 1990 se konaly svobodné parlamentní volby, které vyhrála opoziční koalice Kulatý stůl – Svobodná Gruzie Zviada Gamsachurdii. On sám se stal předsedou parlamentu. 9. dubna 1991 byla vyhlášena nezávislost. O půldruhého měsíce později byl Gamsachurdia zvolen prezidentem země.

Byla to tragická postava, jako ze shakespearovských dramát, která překládal do gruzínštiny. K vládnutí se připravoval od dětství. Vůdce z něho vychovával otec. Konstantin Gamsachurdia byl nejdůležitější spisovatel své doby. Po vítězství bolševiků měl ve zvyku procházet se před sídlem úřadu bezpečnosti v tmavém oblečení, na znamení zármutku po ztraceném státu – a dokonce ani Berija neměl odvahu ho zatknout. S ruským stranickým tajemníkem mluvil jedině s tlumočníkem.

Stejně jako otec byl Zviad důkladně vzdělaný, chyběla mu však jeho povaha. Když ho v sedmdesátých letech zatkli za ilegální činnost, během výslechu se prý zhroutil a udal kamarády – díky tomu měl dostat mírnější trest. Prý to v něm uvízlo jako tříška: neobstál, nesplnil očekávání. Špatně snášel kritiku, nenáviděl kompromisy. Málokomu důvěřoval. Nebral ohled na vnější okolnosti. Měl vyplnit misi – dát Gruzii svobodu a sílu. Dogmaticky v to věřil.

Vládl Gruzii, jako by to již byla mocnost. Požádal o odchod sovětských vojsk. Okamžitě, bez prodlení. Hovořil z pozice moci, kterou neměl. Na zlost Moskvě vyhlásil generální stávku – a gruzínská ekonomika utrpěla velké ztráty. Zveřejnil Výzvu americkému národu, v níž požadoval demisi prezidenta Bushe: byl přesvědčen, že nerozumí demokratickým přeměnám ve světě a náležitě neoceňuje Gruzii, která jako první svrhla komunismus. Urazil národnostní menšiny – prohlásil, že to jsou hosté, kterým lze kdykoli ukázat dveře.

Měl kultivovaný mluvený projev. A je zajímavé, že oslovoval především ženy – hypnotizoval je a ty šlely. Přiváděl je do takového stavu, že byly připravené položit za něho život. Jeho masová shromáždění byla shromážděními žen. Mezi muži probouzel krajní pocity – měl jak fanatické příznivce, tak i zaryté nepřátele.

Pozval do Gruzie Anatolije Kašpirovského, spirituálního terapeuta a televizního léčitele, kultovní osobu rozpadajícího se SSSR. Kašpirovskij vystoupil v tamní televizi, ve vysílání naživo.

„Jedna, dva, tři, čtyři,“ hypnotizoval z obrazovky. Tvrdil Gruzíncům, že jsou silní a překonají veškeré nesnáze. Další den se objevil v televizi znovu. Ve chvíli, kdy začal uvádět diváky do transu, do studia vstoupil kněz se svěcenou vodou, který přesvědčil ochranku, že skrze léčitele koná satan. Kašpirovskij se vymrštil ze židle a utekl, aniž by seanci dokončil.

Mnoho lidí si později stěžovalo na urputné bolesti hlavy, problémy s nespavostí a časté změny nálad.

V srpnu roku 1991 vládu v Sovětském svazu na dva dny převzal Státní výbor pro výjimečný stav. Moskevský puč, snaha zastavit dějiny a vrátit se do minulosti, byla začátkem Gamsachurdiova konce. Tento antikomunista a nepřítel Ruska podpořil pučisty! Špatně odhadl situaci? Polekal se? Vydírali ho? Přitom stačilo nic nedělat, stačilo chvíli počkat. Tehdy ztratil mnoho příznivců.

Nejprve se rozpadla vládnoucí koalice, poté se rozdělila veřejnost. Opozice vytvořila militaristické útvary. Zbraněmi je vybavili Rusové ze sovětských vojenských základen umístěných v Gruzii.

Vzbouřily se menšiny, Osetinci a Abcházci, kteří měli v sovětské Gruzii vlastní autonomní jednotky. Začala se rozpadat celá země.

Ke konci roku 1991 vypukla občanská válka mezi Národní gardou věrnou Gamsachurdiovi a opozičními silami. Boje se odehrávaly v centru Tbilisi, v jiných čtvrtích nadále běžel obyčejný život. Znamý novinář z Vilnius, který Tbilisi navštívil, aby o těch událostech informoval, byl překvapený, že fungovalo letiště a jezdila auta. Vzal si taxík.

„Vy tu válčíte?“ zeptal se.

„Ano, válčíme,“ souhlasil řidič.

„Tak jak to, že je tu takový klid?“

„Pojeďme, ukážu vám to.“

Zastavili se kdesi v centru města: „K místu, kde se válčí, se dostanete rovně a na kruhovém objezdu doprava.“

Byla to skutečná válka a umírali v ní lidé.

Opozice, která disponovala několika tanky půjčenými od Rusů, brala útokem dům za domem a zužovala okruh kolem parlamentu, kde se ukryl prezident. 4. ledna 1992 Gamsachurdia utekl do Arménie a odtamtud do Čečenska. Devět dní předtím přestal existovat SSSR. Ve stejné době se rozpadl sovětský stát a byl svržen člověk, který s ním bojoval.

Je udivující, jak byla prosperující Gruzie – alespoň ve srovnání s jinými republikami – během několika let zničena. Jak rychle se rozpadl průmysl, jak se bez boje vzdalo zemědělství. Ve městech přestaly fungovat kotelny; aby se lidé ohřáli, zavedli si do bytů kamna, v nichž topili dřevem. V bytech odpojili plyn, začaly problémy s elektřinou. Když jste procházeli výstavní Rustaveliho třídou, kde se nacházejí prestižní obchody, banky a kluby, bylo slyšet monotónní hučení dieslových generátorů, v malých obchůdkách se prodávalo při svíčkách. Hodně lidí u sebe nosilo zbraň a v lepších podnicích visela cedule s prosbou, aby ji nechali v šatně.

Lidé na venkově se vrátili k naturálnímu hospodářství.

V březnu roku 1992 do Tbilisi zavítal Eduard Ševardnadze, který v posledních letech SSSR řídil sovětskou diplomacii. Obrátila se na něho prozatímní vláda, aby legitimoval státní převrat.

Byl považován za čelního představitele Gorbačovovy reformátorské garnitury a těšil se velké autoritě. Tu ještě posílil, když do Gruzie pozval své dva nové partnery: německého ministra zahraničních věcí Hanse-Dietricha Genschera a ministra zahraničních věcí USA Jamese Bakera. Ve zničeném Tbilisi vypadali jako návštěvníci z vesmíru – v oněch dobách se tam vzácní hosté odjinud než z Moskvy vyskytovali jen velmi zřídka. Následně Ševardnadze přijal křest z rukou patriarchy. Formální vlády se ujal za několik měsíců, když vyhrál atypické všeobecné volby: na předsedu parlamentu. Prezidentem se stal v roce 1995.

Ševardnadze byl jiný než Gamsachurdia, a to ve všem: pocházel z obyčejné rodiny, nebyl to intelektuál, kariéru si vybudoval v komunistické straně. Vyznačoval se flexibilitou a inteligencí – poté co předčasně zešedivěl, jeho krajané mu začali říkat tetri melia, bílá liška.

Mezitím však Gruzie směřovala do propasti. V Jižní Osetii a Abcházii vypukly separatistické války, které skončily vítězstvím separatistů. Tato území se fakticky odtrhla od Gruzie, proudily odtamtud tisíce gruzínských běženců. Vrátil se Zviad Gamsachurdia: rychle ovládl Megrelii a zahájil pochod na Tbilisi. V zemi zuřilo lupičství, neduživou ekonomiku vyčerpávala inflace. Na chleba se stály dlouhé fronty.

Ševardnadze se rozhodl učinit krok, který pro něho mohl znamenat ztrátu postu – požádal o pomoc Rusko. Na oplátku souhlasil s dočasnou přítomností ruských vojsk a připojil Gruzii ke Společenství nezávislých států, jež bylo zřízeno pod patronátem Kremlu. Spousta Gruzínců mu to neodpustila, on však získal čas, který tolik potřeboval. Mohl začít konat.

Nejprve s pomocí Rusů potlačil Gamsachurdiovo povstání. První prezident nezávislé Gruzie zemřel 31. prosince 1993 ve vesnici Dzveli-Chibula nedaleko Zugdidi (nejspíše šlo o sebevraždu, přestože okolnosti jeho smrti nikdy nebyly vyjasněny). Poté se zbavil skupiny, která mu pomohla k moci. Rozpustil ozbrojené útvary, které jí byly podřízeny, zavřel firmy a banky, které vlastnila. Členů skupiny se zbavoval postupně, vyřazoval je machinacemi, korupcí a vydíráním. Jako jedinci nebyli nebezpeční. Nakonec všichni skončili ve vězení. Do nejvyšších úřadů jmenoval dvacátníky a třicátníky, kteří mu byli vděční za vše. Jedním z nich byl Micheil Saakašvili, polyglot, právník vystudovaný na americké univerzitě. Ševardnadze ho jmenoval ministrem spravedlnosti.

Stále ho zvali na akce světového významu – jako legendu perestrojky, ale také jako představitele státu, přes nějž mohl vést tranzit ropy a plynu z Kaspického moře. Probíhala hra o kontrolu nad vývozem surovin, Rusko chtělo, aby roury vedly do jejích přístavů u Černého moře, Západ prosazoval trasu přes Turecko. Ševardnadze byl dostatečně chytrý na to, aby si všiml výhod, které z toho plynuly. V Gruzii se objevili britští ropní magnáti, němečtí byznysmeni, američtí vojenští instruktoři. A s nimi se v Gruzii objevily peníze.

Kontakt s Ruskem přerušit nechtěl, nejspíš si chtěl pouze rozšířit pole působnosti. Těžko říci, zda měl nějakou strategickou vizi, ačkoli postupem času se od Moskvy stále víc distancoval. Svou zemi dal z velké části do pořádku, ale příliš nevěděl, co dál. Neuměl anebo

nemohl se vypořádat s korupcí, nemohl anebo nechtěl uvolnit ekonomiku. Bezpochyby se bál – za svůj život přežil několik atentátů.

Byl to přechodný prezident.

V té době, v devadesátých letech, jsem jezdil do Gruzie alespoň jednou do roka. Pokaždé jsem se stával v parlamentu, setkával jsem se s politology, navštěvoval jsem známé novináře. Vyzvídával jsem, co je nového. Odpověď zněla: nic. Země stagnovala a já měl pocit, že potkávám lidi s těmi samými postoji, které zaujali před několika lety. Nemohl jsem se zbavit pocitu zmnohonásobeného déjà vu.

„Znovu jsme tam, kde jsme byli,“ tvrdil mi na přelomu století David Berdzenišvili, politik Republikánské strany. „Je pravda, že nejsme jediní, to samé se stalo s Ukrajinou, ale Gruzie měla lepší výchozí pozici: neměli jsme tu problémy s identitou, všichni věděli, že jsme byli a budeme stát, a pokud jde o nezávislost, vládl zde celonárodní konsenzus. Promarnili jsme celé desetiletí.“

Revoluce růží vypukla, když vláda zfalšovala parlamentní volby. Do ulic v Tbilisi, a pak také dalších měst, vyšly tisíce lidí. Křičeli: „Kmara!“, „Dost!“ Tak se jmenovala mládežnická organizace, která koordinovala protesty. Jakmile to vypadalo, že emoce utichají, a Ševardnadze svolal první zasedání parlamentu, demonstranti se vyzbrojili červenými růžemi, vtrhli do jednací síně a zablokovali řečnický pult. Jiná skupina pronikla do kanceláře hlavy státu. Následujícího dne po krátkém vyjednávání prezident mávl rukou: „Odstupuji a odjíždím domů.“

„Historie vám to nezapomene,“ odpověděl mu vůdce demonstrantů Micheil Saakašvili, který, stejně jako všichni Gruzínci, miluje působivá gesta, pózy a divadlo.

(Oproti Gamsachurdiovi Ševardnadze neposlal na demonstranty policii ani armádu, a když byl svržen, nemusel ze své země utéct. Nezanedbatelnou roli tehdy sehráli Rusové, a nyní Američané: aktivisté Kmary absolvovali školení v USA.)

Saakašvili vyhrál další prezidentské volby a jeho skupina ty parlamentní. Jedním z prvních usnesení nového prezidenta byla změna státní vlajky. Původní vlajka navazovala na demokratickou republiku z let 1918–1921. Nová připomíná vlajku z dob královny Tamar a největší síly Gruzie.

Cílem Tbilisi bylo připojit se k západním státům, vstoupit do NATO a v budoucnu – do Evropské unie. Vzorem se stal Washington. Silnice z tbiliského letiště do centra města byla pojmenována podle George Bushe ml., který navštívil Gruzii v roce 2005. Vztahy s Moskvou se vyostřily. Kreml demonstrativně upevnil kontakty s neuznanými republikami Abchází a Jižní Osetií.

V srpnu roku 2008 se Saakašvili pokusil získat Osetii. Namísto odpovědi Rusové poslali do Gruzie svou armádu. Bombardovali Gori, Poti a Senaki.

„Rusové milují Gruzii, ale jako součást Ruska,“ vysvětloval mi gruzínský náměstek ministra zahraničních věcí Valerij Čečelašvili. „Odkakživa jezdí na dovolenou do Batumi, pijí bordžomi a kindzmarauli, zpívají Suliko a nemohou se smířit s tím, že to je najednou zahraničí.“